

УДК 321.477

Світлана Богуславська

Svitlana Boguslavskaya

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНІ

THE ESSENCE AND FEATURES OF REGULATION THE INVESTMENT PROCESSES
IN THE REGION

В статті наведені основні поняття інвестицій та інвестиційного середовища. Акцентовано увагу на застосуванні системного підходу до комплексного розгляду поняття інвестиційного процесу. Запропонована удосконалена класифікація елементів регіональної підсистеми та їх взаємозв'язок з інвестиційною підсистемою.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні процеси, інвестиційна діяльність, інвестиційні ресурси, інвестиційне середовище.

В статье приведены основные понятия инвестиций и инвестиционной среды. Акцентировано внимание на применении системного подхода к комплексному рассмотрению понятия инвестиционного процесса. Предложена усовершенствованная классификация элементов региональной подсистемы и их взаимосвязь с инвестиционной подсистемой.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционные процессы, инвестиционная деятельность, инвестиционные ресурсы, инвестиционная среда.

The article describes the basic concepts of investments and investment environment. She focuses on the application of a systematic approach to the integrated treatment concept investment process. We proposed an improved classification of the elements of the regional subsystems and their relationship with the investment subsystem.

Keywords: investments, investment processes, investment activities, investment resources, investment environment.

Постановка проблеми. В національній економіці, що є складною системою, кругообіг і оборот інвестицій здійснюється і в межах підприємств, і в межах регіонів, адміністративно-територіальних одиниць і в масштабі всієї національної економіки. В останньому випадку, як ніде, виняткову роль відіграє ринок інвестицій; при цьому важливим є як і статистичний підхід до аналізу інвестиційних процесів, так і динамічний. Рух інвестицій відбувається наступним чином: ресурси як результат виробничої діяльності, які були накопичені за певний період, підлягають розподілу з метою відшкодування, використання та накопичення засобів виробництва, що зносились за цей період.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Регіональні особливості розвитку інвестиційної діяльності розглянуті у працях О. І. Амоші, В. С. Барда, П. Ю. Бельського, О. Г. Гранберга, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, О. О. Другова, І. П. Колота, Ю. А. Корчагіна, Л. Ларуша, Ю. В. Орловської, А. І. Сухорукова, Д. М. Стеценка, М. Г. Чумаченка та інших.

Метою статті є всебічне дослідження інвестиційних процесів, що відбуваються на регіональному рівні та визначення дієвих інструментів їх регулювання.

Виклад основного матеріалу. З позицій мікрорівня частина отриманих доходів обов'язково йде на поточне споживання, а решта – зберігається, при цьому частина заощадженого доходу призначена на майбутнє, відкладене споживання, тоді як інша частина перетворюється на витрати, які спрямовуються на просте і розширене відтворення капіталу. Про остаточний перехід інвестицій у споживчу вартість свідчить збільшення вартості капіталу внаслідок залучення вкладених коштів у конкретні об'єкти інвестиційної діяльності. При цьому таке перетворення забезпечує реалізацію поставленої кінцевої мети, а саме – отримання доходу або досягнення певного запланованого соціального ефекту.

Підсумувавши, доходимо висновку, що сучасні підходи до трактування сутності категорії «інвестиції» різняться і немає єдиної універсальної наукової думки з цього приводу. Проведені нами дослідження і узагальнення теоретичних та методологічних підходів вітчизняних та зарубіжних науковців дали змогу сформулювати наступне трактування поняття «інвестиції»: це як певні грошові витра-

ти та частина доходу, які спрямовані на відтворення як індивідуального, так і суспільного капіталу, і в результаті передбачають отримання у майбутньому перспективних доходів або запланованого соціального ефекту.

Концептуальною основою системи показників інвестиційної сфери є система національних рахунків (СНР), відповідно до якої, передбачається певне розмежування інвестицій, спрямованих на створення реального капіталу (капітальні інвестиції) і фінансові інвестиції.

Фінансові вкладення – це вкладення грошових коштів, матеріальних та інших цінностей у цінні папери інших юридичних осіб, процентні облігації державних і місцевих позик, в статутні капітали інших юридичних осіб, створених на території країни, капітал підприємств за кордоном тощо, а також позики, надані іншим юридичним особам [6]. Фінансові вкладення, здійснювані підприємством в залежності від терміну погашення позик і кредитів, підрозділяється на довгострокові і короткострокові. Вкладення грошових коштів, які передбачають отримання доходів (дивідендів) на термін більше одного року, мають назву довгострокові фінансові. До них відносяться також вкладення в цінні папери, за якими термін погашення (викупу) не встановлено (наприклад, акції), але є намір отримувати доходи по них більше одного року. Вкладення грошових коштів, які передбачають отримання дивідендів протягом терміну до одного року, мають назву короткострокових вкладень.

Довгострокові та короткострокові вкладення в свою чергу за джерелами класифікуються так: власні кошти підприємств, у тому числі прибуток, що залишається в розпорядженні організації, амортизація; залучені кошти, в тому числі кошти державного та місцевих бюджетів; кредити банків; позикові кошти інших організацій; кошти позабюджетних фондів.

Існують наступні види інвестицій, які спрямовані у нефінансові активи: на купівлю земельних ділянок і об'єктів природокористування; в основний капітал, в нематеріальні активи; інші [1].

Інвестиції в основний капітал (капітальні інвестиції) – це витрати, спрямовані на придбання, створення та відтворення основних засобів. У відповідності з виробничою структурою і специфікою останніх, інвестиції в основний капітал можуть бути визначені як витрати на виконання будівельних і монтажних робіт, проектно–пошукових робіт, придбання обладнання входить і не входить у кошториси будівництва, вимагає і не потребує монтажу, виробничого інструменту і господарського інвентарю, робочої і продуктивної худоби, по насадженню і вирощуванню багаторічних плодово-ягідних культур, лісових смуг та інших витрат, що включаються в інвестиції в основний капітал.

Також загально визнаним є поділ інвестицій на прямі (внески до статутного капіталу; фінансовий лізинг; кредити, отримані від зарубіжних співвласників підприємств; інші прямі інвестиції), портфельні (акції та паї; боргові цінні папери підприємств (векселі, облігації) та інші інвестиції (торгові кредити; кредити міжнародних фінансових організацій; кредити урядів іноземних держав під гарантії Уряду України; банківські вклади; інші кредити; вітчизняні інвестиції за кордон). Виокремлюють також інвестиційні доходи від вкладень іноземних інвесторів: дохід від прямих інвестицій, у тому числі реінвестований та розподілений дохід; дохід від портфельних інвестицій (дохід від участі в капіталі (дивіденди); доходи за борговими зобов'язаннями (відсотки); дохід від інших інвестицій).

Методологічний підхід, що був попередньо представлений, передбачає більш ґрунтовний аналіз інвестиційного процесу та його середовища.

На основі систематизації наукових знань про сутність основних категорій інвестиційної проблематики [4] сформовано авторський підхід до трактування поняття «інвестиційний процес», виділено його складові. Саме інвестиційний процес як складна економічна категорія, відображає стан соціально-економічного розвитку держави, регіону, та дає можливість майбутнього перспективного моделювання.

Різні автори розглядають інвестиційний процес по-різному, включаючи у нього певні складові елементи (табл. 1).

Таким чином, можемо зазначити, що інвестиційний процес за своєю суттю є механізмом реалізації інвестиційної діяльності, який безпосередньо орієнтований на обґрунтування доцільності інвестицій та їх реалізацію. На відміну від інвестиційної діяльності, яка стосується безпосередньо діяльності конкретного суб'єкту, інвестиційний процес звичайно пов'язується з обґрунтуванням та реалізацією реальних інвестицій, тобто із здійсненням інвестиційних проектів.

Всі перелічені вище визначення інвестиційного процесу тією чи іншою мірою розкривають його комплексну природу. З наведених характеристик інвестиційного процесу виявляється його соціальна, економічна, техніко-технологічна та правова природа.

Таблиця 1

Тлумачення економічної категорії «інвестиційний процес»

Автор визначення	Трактування поняття «інвестиційний процес»
У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейлі	Набір процедур за допомогою яких інвестор вирішує: в які ринкові папери інвестувати, на скільки великі повинні бути інвестиції, в який момент їх необхідно здійснювати, що складається з основних п'яти етапів: вибір інвестиційної політики, аналіз ринку цінних паперів, формування портфеля цінних паперів, перегляд портфеля цінних паперів, оцінка ефективності портфеля цінних паперів.
Ф. Фабозці	Механізм зведення разом тих, хто пропонує тимчасово вільні гроші з тими, хто має в них потребу, тобто пропонує попит.
Г. Іванов	У вузькому розумінні це «механізм зведення до купи тих, хто пропонує гроші, з тими хто їх потребує», а у широкому – «вкладення інвестиційних ресурсів у різні об'єкти та їх послідовна, поетапна трансформація аж до кінцевої реалізації ідеї, задуму».
М. П. Денисенко	Спільна спрямована діяльність «усіх учасників суспільного відтворення, метою якої є створення основних фондів, призначених для виробництва кінцевого продукту на заданому рівні. Він характеризується рухом вартісної і натуральної форм. Інвестиційний процес – рух частини національного доходу як вартості і його матеріалізації в основні фонди».
А. А. Пересада	Взаємозв'язок різноманітних інвестиційних циклів, що пов'язані з реалізацією конкретних інвестиційних проектів.
В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко	Відображення економічної системи з усіма властивими їй ознаками та властивою їй сукупністю елементів: суб'єкт (інвестор), об'єкт (об'єкт інвестицій), зв'язок між ними (інвестування з метою отримання інвестиційного доходу) і середовище, в якому вони існують (інвестиційне середовище).
В. Мартиненко	Багатостороння діяльність учасників відтворювального процесу задля нарощування капіталу нації.
А. Л. Бикова, О. Ф. Івашина	Єдність функціонування фінансових, трудових, матеріально-технічних та інноваційних ресурсів, який можливий лише за умови створення відповідного інституціонального середовища.
М. Колісник	Взаємодія фінансових, природних, техніко-технологічних та інших суспільних ресурсів, раціональне поєднання яких забезпечує розширене відтворення на інноваційній основі комплексу явищ і процесів, які забезпечують життєдіяльність суспільства.

Нами розглядається інвестиційний процес з позиції управління безпосередньо інвестиціями як грошовими потоками із зовнішніх та внутрішніх джерел регіону та управління інвестиційною привабливістю регіону як створення сприятливих економічних, регулятивних та нормативних умов здійснення інвестиційної діяльності у регіоні. Ці два аспекти інвестиційного процесу є взаємозалежними: інвестор, вкладаючи інвестиції у розвиток регіону, де є в наявності чітко розроблена стратегія інвестиційного розвитку, спостерігається надійність системи управління та чітке цілеспрямоване інвестиційних ресурсів, тим самим підвищує інвестиційну привабливість регіону як для себе, так і для інших потенційних інвесторів. Із використанням та розвитком такої практики число інвесторів зростає і привабливість регіону покращується. В такому випадку від органів регіональної влади вимагається прозорість таких процесів та відповідна організаційна підтримка, адже будь-який інвестор зацікавлений у надійності та ефективності своїх вкладів, – такі умови йому повинні бути гарантовані та забезпечені з метою встановлення ефективного та довготривалого інвестиційного процесу.

Виходячи з такого широкого розуміння інвестицій та інвестиційного процесу, до інвестиційних ресурсів [3] відносяться:

- матеріальні ресурси, засоби виробництва: будівлі, устаткування, машини, транспортні засоби, запаси предметів споживання тощо;
- грошові накопичення, цільові банківські вклади, кредити, цінні папери;

- об'єкти інтелектуальної власності (авторські права, ноу-хау, ліцензії, досвід, кваліфікація тощо);
- природні ресурси: земля, корисні копалини тощо ресурси.

Інвестиційні ресурси по суті є об'єктами інвестиційної діяльності. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, в тому числі іноземні, а також держави та міжнародні організації. В якості основних учасників (суб'єктів) інвестиційної діяльності можуть виступати інвестори, замовники, підрядники.

Загалом, інвестиційний процес характеризується наявністю тісних взаємозв'язків з вищим рівнем систем. Так, наприклад, інвестиційний процес чітко взаємодіє з фінансовою системою, її складовими. Також наявність про наявність зв'язків можна стверджувати з технологічною, інноваційною, культурною, політичною та іншими підсистемами суспільного розвитку з інвестиційним процесом.

Дані зв'язки проявляються в тому, що зміни в будь-якій складовій системі вищого рівня спричиняють зміни і в інвестиційній діяльності, а отже, безпосередньо впливають на інвестиційний процес. Щодо факту підпорядкованості окремої системи деякій меті, то ми переконливо можемо стверджувати, що головною метою інвестиційного процесу є вкладення капіталу в найбільш привабливі об'єкти з метою отримання прибутку чи іншого корисного ефекту. В. Ф. Мартиненко дотримується точки зору, що інвестиційний процес має не лише родові ознаки системи, а й розкриває родові ознаки процесу: усі процеси є двосторонніми, тобто являють собою сукупність не менш ніж двох полярно чи вузько різноспрямованих сторін (дія і протидія, притягання і відштовхування, зростання і зменшення, збудження і гальмування, монтаж і демонтаж тощо); будь-якому процесу притаманний кількісно-якісний перехід, що, як правило, прихований сферою невизначеності; невизначеність процесу є моментом переходу від однієї сторони до другої. Відмінність між системою та процесом полягає в тому, що система не може одночасно діяти в двох протилежних напрямках, на відміну від процесу та перехід однієї сторони в другу, характеризується невизначеністю, яку можна усунути, якщо зрозуміти її характер та особливості виникнення, тоді як взаємодія елементів підсистеми жорстко регламентована і зміни її елементів призводять до її зупинки та ліквідації [5].

Системний підхід до інвестиційного процесу дозволяє визначити його суть, розглянути його особливості і специфіку на різних рівнях реалізації. При цьому його необхідно розглядати в динаміці між суб'єктами інвестування, які одночасно зацікавлені в досягненні певної мети. Динамічні системи – це системи, які часто змінюються. «Будь-які зміни, що відбуваються в системі, називаються процесом. Процес інколи визначають як перетворення вхід у вихід системи: зміна на вході системи приводить до зміни стану її на виході у результаті процесу, що відбувається в ній... Участь у процесі є тим критерієм, за яким відбираються елементи, які входять або не входять в систему» [2].

Дослідження та аналіз інвестиційних процесів має здійснюватись у вартісному, часовому та просторовому вимірах. Аналіз у всіх цих вимірах дає можливість комплексно розкрити всі особливості інвестиційного процесу з точки зору кожного з них, але при цьому спільним для них є наявність кругообігу капіталу, процес перетворення грошових коштів у процесі інвестування, рух вартості по-свідовно та в результаті об'єднання створення нової споживчої вартості.

Отже, на основі систематизації наукових уявлень про сутність основних категорій інвестиційної діяльності на рівні регіону сформовано авторський підхід до трактування поняття «інвестиційний процес», який представляє собою з одного боку безпосереднє управління інвестиціями як грошовими потоками з внутрішніх та зовнішніх джерел регіону, а з іншого – управління інвестиційною привабливістю регіону шляхом створення сприятливих економічних, регулятивних та нормативних умов для інвестиційної діяльності у регіоні.

Взаємозалежність цих аспектів інвестиційного процесу обумовлює взаємозв'язок інтересів зацікавлених сторін інвестиційного процесу: інвестор надає перевагу регіонам з прозорою, якісно та кількісно визначеною стратегією інвестиційного розвитку, дієвою та зрозумілою системою регулювання та цілеспрямування інвестиційних ресурсів, тим самим підвищує інвестиційну привабливість регіону. Регіональні органи управління та місцевого самоврядування, повноваження та активна діяльність яких дозволяють забезпечити вищезазначені інтереси інвестора, насамперед через забезпечення стратегічного спрямування, прозорості та організаційної підтримки інвестиційних процесів, в свою чергу зацікавлені в припливі інвестиційних ресурсів в регіон, що дозволить вирішити накопичені соціально-економічні проблеми та прискорити вихід з системної кризи.

Інвестиційні процеси відіграють ключову роль в інвестиційній підсистемі регіону, яка в свою чергу є складовою регіональної економічної системи.

Відповідно до виявлених особливостей досліджувати інвестиційний процес в регіоні як об'єкт управління слід як мінімум за двома напрямками: 1) територіальним (інвестиційний процес підприємств і організацій регіону, адміністративно-територіальних утворень, що входять до складу регіону, регіону в цілому); 2) за етапами (накопичення та розміщення інвестиційних ресурсів).

Дослідження рівневої та поетапної трансформації інвестиційного процесу необхідно для уникнення втрат, що обов'язково виникають при агрегуванні певної частини (істотної для вирішення управлінських завдань) інформації про систему [7].

Інвестиційний процес регіону, маючи внутрішню структуру, здійснюється в єдності і взаємозв'язку з іншими елементами інвестиційної підсистеми (інвестиційна політика, потенціал і клімат) і є для них визначальним. Так, інвестиційний потенціал, представляючи собою ресурсне забезпечення інвестиційного процесу, використовується в ході його реалізації і повинен бути ефективно задіяний для досягнення цілей регіону. Інвестиційний клімат регіону, що формується під впливом економічних, політичних, соціальних, інноваційних та інших умов, створює середовище для здійснення інвестиційних процесів в регіоні, визначає ступінь ризику інвестицій, безпосередньо впливає на інвестиційну активність у регіоні. Інвестиційна політика як сукупність заходів регулювання має безпосередній вплив на інвестиційний процес, визначаючи перелік заходів, що здійснюються регіональними органами управління для аргументованого обґрунтування обсягів і пропорцій інвестицій, а також для створення сприятливого інвестиційного клімату. Таким чином, інвестиційний процес, потенціал, ризик та інвестиційний клімат представляють пов'язані один з одним явища і повинні розглядатися в єдності як елементи інвестиційної підсистеми регіону. Як об'єкт управління інвестиційний процес повинен також розглядатися у взаємозв'язку з іншими елементами системи вищого рівня – регіональною системою. Аналіз складу підсистем дозволив виявити такі основні елементи регіональної системи і простежити їх взаємозв'язок з інвестиційною підсистемою:

- географічна підсистема багато в чому визначає інвестиційний потенціал регіону, забезпеченість і територіальне розміщення природних ресурсів як умов реалізації інвестиційних проектів;
- виробнича підсистема виступає в ролі об'єкта інвестиційної діяльності як сукупність підприємств-реципієнтів інвестицій і реалізованих ними інвестиційних проектів. Стан матеріальних ресурсів підприємств являє собою базис виробництва, в яке здійснюються інвестиції;
- соціальна підсистема виступає джерелом кваліфікованої робочої сили, кількість, склад і рівень підготовки якої багато в чому визначають вартість трудових ресурсів, відсутність або наявність необхідності їх залучення ззовні і можливість реалізації на території регіону великомасштабних і наукомістких інвестиційних проектів;
- фінансова підсистема забезпечує інвестиційний процес необхідними фінансовими ресурсами, залучаючи заощадження населення і спрямовуючи їх у виробничий сектор. До складу фінансової підсистеми (крім банківського сектора) також входять лізингові, страхові та інвестиційні компанії, які, утворюючи інвестиційну інфраструктуру, визначають наявність умов для ведення інвестиційної діяльності;
- інформаційна підсистема включає систему збору, акумулювання, обробки, забезпечення захисту та доступу інформації про стан і динаміку соціально-економічного розвитку регіону. Інформаційні системи та сучасні комунікаційні технології використовуються учасниками інвестиційних процесів для прийняття управлінських рішень і здійснення ефективних комунікацій;
- політична підсистема впливає на інвестиційні процеси в регіоні шляхом створення умов для здійснення інвестиційної діяльності, формування у інвесторів впевненості в стабільності економічної політики в регіоні;
- керуюча підсистема в особі регіональних органів управління здійснює функцію регулювання всіма елементами регіональної системи. Склад і форми взаємозв'язку елементів регіональної системи, з якими взаємодіє інвестиційна підсистема, визначають її вхід і вихід.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Отже, інвестиційна діяльність є процесом закладання майбутнього економіки країни. Що більшими є обсяги інвестицій сьогодні, то більшими будуть обсяги валового внутрішнього продукту завтра. Як діалектична єдність процесів вкладання ресурсів і одержання потоку доходів у майбутньому інвестиційна діяльність може виникати і ефективно здійснюється на основі урівноваження інвестиційного попиту і інвестиційної пропозиції, тобто за до-

помогою механізму інвестиційного ринку. Щодо інвестиційного процесу, то завдяки комплексному характеру він впливає не тільки на розвиток галузей економіки, а і на регіональну економіку. Своєчасна і збалансована його реалізація в територіально-галузевому плані справляє стабілізуючий і стимулюючий вплив на розвиток і розміщення продуктивних сил країни.

Список використаної літератури

1. Александров І. О. Стратегія сталого розвитку регіону : [монографія] / І. О. Александров, О. В. Половян, О. Ф. Коновалов / НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2010. – 203 с.
2. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / Варналій З. С., Мокий А. І., Новікова О. Ф. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
3. Вербицька Г. Л. Удосконалення механізму оцінювання ефективності інвестиційного проекту / Г. Л. Вербицька, О. Г. Мельник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – №635. – С. 156–162.
4. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
5. Левчинський Д. Л. Суть та економічна природа інвестицій та інвестиційного процесу/ Д. Л. Левчинський // Механізм регулювання економіки. – 2011 р. – №2. – С. 138.
6. Мотриченко В. М. Інвестиційна привабливість України : стан та шляхи активізації / В. М. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2011. – № 4 (4). – С. 31–36.
7. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.

References

1. Alexandrov Acting Strategy of sustainable development of the region : [monograph] / Acting Alexandrov, O. S. Polowan, A. F. Konovalov / national Academy of Sciences of Ukraine, Institute of industrial Economics. – Donetsk : Izd-vo «Nolg», 2010. – 203 C.
2. Varnali, S. C. Regions of Ukraine : problems and priorities of socio-economic development : [monograph] / Varnali S. C., Maki A. I., Novikov O. F. – K. : Knowledge of Ukraine, 2005. – 498 C.
3. Verbitskaya, L. improvement of the mechanism for evaluating the effectiveness of the investment project / G. L. Verbitskaya, O. Melnik / journal of National University «Lviv Polytechnic». – 2008. – №635. – С. 156-162.
4. State management of regional development of Ukraine : [monograph / under the General editorship Century There. Analyzed, J. A. Sorry]. – K. : NISHI, 2010. – 288 S.
5. Levshinsky, D. L. Nature and economic nature of the investment and noticing process/ A. L. Levshinsky // the Mechanism of economic regulation. – 2011. No. 2. – S. 138.
6. Petrichenko, C. M. Investment attractiveness of Ukraine: state and ways of activation / C. M. Petrichenko // Financial space. – 2011. – № 4 (4). – S. 31-36.
7. National paradigm of sustainable development of Ukraine / under the General editorship of B. There. Paton. – K. : State institution «Institute of Economics and sustainable development», National Academy of Sciences of Ukraine, 2012. – 72 C.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2014.